

# Učiteljski TOVARIŠ.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. vsakega meseca na celi poli. Cena mu je za celo leto 3 gold., za pol leta 1 gold. 50 kr. Spise in dopise prejema vredništvo; naročnino in oznanila pa prejema in razpošiljanje oskerbuje založništvo.

List 4.

V Ljubljani, 15. februarja 1875.

Tečaj XV.

## Sklanjava slovenskih imen.

Slovensko oblikoslovje pervencem dela mnogo težav; pa kaj bi jih ne, ker treba je za razna plemena imen vseh treh spolov pomniti si toliko končnic, ktere pritikamo imenom pri sklanjavi, da ne moremo skoro nikomur, naj manj pa mladini za zlo šteti, če pregreši kaj zoper slovniska vodila. Poleg Praprotnikove slovnice (stran 13 — 16) sklanjajo se imena po devetih, oziroma na dvojno sklanjavo zglednega „grad“, po desetih načinih. Deset verst manj ali več med sabo podobnih obrazil mora torej učenec znati, ter jih dobro ločiti in primerjati imenom, kakoršnih ravno potrebuje. Vse verste skupaj štejejo do sto posameznih končnic, ktere začetniki kaj radi iz ene v drugo versto prestavljajo, ter napravijo zmes, ki je vsemu podobna, samo sklanjavi ne.

Napake vsiljajo se v ta predmet zavoljo tega tudi rade, ker v vsakem kraju ljudje zavijajo besede po svoje, ter namešano z obrazili družih krajev. Pogostoma pa se premenjajo končnice, na primer: ženskih imen z onimi moškega spola. V našem kraju se dostikrat sliši mesto — ami v 6. sklonu množ. štev. pri ženskih imenih napačno „samo i“ n. p. s češnji, z ribi, s palici, z miši in podgani; 4. sklon žensk. spola prvemu enak, n. p. „miza je polil“. Morda se motil ne bom, če ta toliko navadni „kozol“ pripisujem onim, ki nemški mislijo in slovenski govoré, ter menijo, da kakor v nemškem, tudi v slovenskem četerti sklon mora biti prvemu enak. Napakam vzrok pa tudi je, ker n. p. v dvojini pri ženskih imenih radi polnoglasne končnike zamolčimo ali „pojemo“, kakor pravimo.

Na pravilni jezik ne moramo toraj nikdar dovolj paziti. Malo je na Kranjskem takih šol, da bi mladino neprenehano napeljavale pri go-

vorjenji vselej posluževati se književne čiste slovenščine. Posebno hočem to reči o končnicah. Naj več pogreškov pri pisanju pa prizadeva glagol; zoper končni l pri priložajih, in končni „i“ v nedoločivniku in zoper druge končnice nahajamo prav mnogokrat napake v spisih. S pravilnim književnim jezikom bi se torej temu pomagalo v spisih, pa tudi časa bi bilo učitelju prihranjenega, — kar naj bode tukaj le memogrede omenjeno.

Tu ti podajam, dragi „Tovariš“ delce, ki mu je namen, da si učenec iz oblikoslovja imen ložeje pomni sklanjavo in posamezne končnice. Posnete so zgleodom, ki jih kaže omenjena slovnica konec sklanjanjih imen; vpletene so v stavke, katerim sem dal poetični obraz in kolikor mi je bilo mogoče tudi enakomerno spreminjavo kratkih in dolgih zlogov. Znano je, da stavke v pevski meri sestavljene ložeje v spominu ohranimo, kakor v nevezani besedi. Spominjam se tukaj, kako smo se sklanjave latinskih imen privadili, zlasti pa tistih verst imen, ki se ne spreminjajo po splošnji sklanjavi, ampak neporedno. Še sedaj mi na misel pride včasih kitica:

Panis, piscis, crinis, finis,  
 Ignis, lapis, pulvis, cinis,  
 Orbis, amnis, ter canalis i. t. d.

V taki vezani besedi smo si vsa vodila v glavo vtepli. Koliko je bilo to zlajšano spominu! Naši mali učenčki tudi ne bodo nevoljni, ako pridemo na pomoč njihovemu spominu. V verzih si bodo gotovo raji zapomnili one razne končnice.

Ko sem se vpervič učil slovenskega jezika po slovnicih vodilih, poskušal sem s součenci vred spraviti končnice v kak verz, in zgnjetli smo za ednino n. p.: „nič — a — u, a — u, om“

če te nisem, pa te bom;

za dvojino:

a — ov — oma — a — ih — oma“  
 če vroče je, pa pihamo! i. t. d.

S to in tako malovredno poezijo (Knittelreim) osvojili smo si končnice, in zdaj, ko je treba v ljudski šoli še posebno na ta predmet ozirati se ter pridno se ga vaditi, premišljam vselej, kako bi pač sklanjava postala neizginljiva lastnina marljivim učencem. To me je nagibovalo zdavnej, da naj sestavim v vezani besedi lahko umevna vodila, po katerih vsaj naj bi se sklanjala imena. Za poskušnjo tu naj sledé pravila; nikakor pa nečem, da bi častite bralce silil izključljivo teh vodil kot nezmotnih sredstev učilnih posluževati se pri težavnem nauku. Naj več mi je, da sem misel sprožil o tem; radoveden bodem, kaj tovariši na to porekó.

## 1.

Imena pravo sklanjati  
Ni težko, moram reč';  
Končnice le ponavljati  
Ne sme mi bit' od več.

## 2.

Imena pa razločimo  
Po spolu v tri versté;  
V trojno št'vilo stavimo  
Jih tudi, vsak to vé.  
Šestere sklone štejemo,  
V té naj stop' ime:  
Različne toraj pomnimo  
Končnice, ki sledé.

## I. Samostavniki moškega spola.

## A. Jelen.

## 3.

Imena spola moškega  
Ter končnika širokega  
Se sklanjajo v ednini  
Po slednji pritiklini:  
„nič-a-u-a-u-om“  
To dobro pomnil bom.  
Imena ta v dvojini pa  
Se sklanjajo pritikoma  
„a-ov-oma-a-ih-oma“  
Število pa, če se množi,  
Pristavim končnic dvakrat tri  
„i-ov-om-e-ih-i“.

## B. Kralj.

## 4.

Konča če se ime  
Na „č-š-ž in j“,  
Pozabiti ne smem,  
Da 6. sklon ednine  
Ne sprejme pritikline  
Drugače ko, „e-m“.  
Dvojno pa število  
Ima to obrazilo  
„a-ev-ema-a-ih-ema“.  
Čisti jezik naj me vnema!  
Za množni broj pa končniki  
So ti, ki jih ime dobi,  
„i-ev-em-e-ih-i“.

## C. Grad. a)

## 5.

5. Ime z nazglašenim roditeljskim  
Al ú al á pa tako sklanjal bom:  
V ednini: „nič-u-u (in) nič-u-om“;  
V dvojini in v množini pa  
Naj sklanja perva ti velja,  
Samo da „ov“ vstaviš še,  
Potem pa sklanja gladko gre.

## Grad b) v dvojini.

## 6.

Z imenom takim tud' se vjema,  
Ako: „a-i-ema-a-eh-ema“,  
„ov“ spustivši, privzema.  
Za množno se mi pravo zdi,  
Če sklanjam: „je-i-em (in) e-eh-mi“.

## II. Samostavniki ženskega spola.

## 7.

Sklanjava za ženska imena  
Trojnega, vem, je plemena:  
Nekteri končajo na „a“  
Sklanja kaj lahka je ta;  
Ime če soglasnik konča,  
Sklanjajo tud' kmalo vsak zna.

## A. Riba.

## 8.

Imena na „a“ privzemo  
V ednini „a-e-i-o-i-o“.  
Za dvojino pa končnice  
Te naj bolje pristojé:  
„i-nič-ama-i-ah-ama“  
To mi pravi pamet sama.  
V množini „e-nič-am“  
e-ah-ami, povem vam,  
Spolu ženskim le priznam.

## B. Nit.

## 9.

Druge verste sklanjajo  
Imena ženska se tako:  
„nič-i-i-nič-i-jo“  
To gotovo je lahkó.

Kdor ponavlja dvojno rad,  
 Treba s'cer ni toljkokrat  
 „i - i - ima - i - ih - ima“  
 Glejte, že jih v glavi ima.  
 Tud množina težka ni;  
 Parkrat bomo skusili  
 „i - i - im - i - ih - imi“  
 V spomin so že se vtisnili.

### C. Gos.

10.

Še imena ženska so,  
 Tem v ednini sklanja bo:  
 „nič - i - i - nič - i - jo“  
 Besedni konec glas dobo.  
 Ime v dvojini pa privzema  
 „i - i - ema - i - ih - ema“  
 Drugač v množini dosti ni  
 „i - i - em - i - eh - mi“  
 Več sklanjaj pa ženskih ni.

III. Samostavniki srednjega spola.

11.

Tud srednji spol imenom je,  
 Na o in e končajo se.

### A. Leto.

Samostavnik, ki na o  
 Konča se, pridobo:  
 „o - a - u - o - u - om“

S tem' prirastki prišel bom  
 V ednini napčnosti v okom.  
 Kdor za dvojino si ne pomni.  
 „i - nič - oma - i - ih - oma“  
 Ta naj koj na tuje roma!  
 In v množini: a - nič - om  
 a - ih - i, včasi mi,  
 Ime pregibal srednje bom.

### B. Polje.

12.

Če ime konča na e,  
 Rabim končnice leté:  
 „e - a - u - e - u - em“  
 To sedaj že dobro vem.  
 Ime v dvojini pa privzema  
 „i - nič - ema - i - ih - ema“  
 Za množino naj povem,  
 Da končnice: „a - nič - em  
 a - ih - i“ dostavljat' smem.

### C. Pleme.

13.

Da se skloni leps' glasé,  
 Vstavlja ime s širokim é  
 Pri sklanji „n al s, al t“  
 Končnice se ne spremené.  
 Ter sklanjaj ko na „o“ imé.

F. St.

## Nekaj iz naravoslovja.

(Dalje.)

7. Učinki svetlobe na posamezna telesa. Solučna svetloba razkroji nekatera telesa. Po nji dobiva fosfor, solitarna kislina drugačno barvo. Pod vplivom svetlobe se razkroji ogelno-kislina v zelih in izločuje se kiselc. Zelena barva na zelih nareja se tudi pod učinkom svetlobe. V novejših časih izumeli so nekaj prav važnega, da namreč svetloba vtiska zercalne podobe na plošči iz kovine, ki je nalašč v to pripravljena, ali na popir, in tako se narejajo podobe ljudi, krajev, ki se imenujejo svetlobne podobe, in sicer perve se imenujejo svetlotiski (dagerotipi), druge pa svetlopisi (fotografije). Dagerotipi, tako imenovani od Francoza Daguerre, ki je izumel take podobe na kovine, so sedaj komaj še v navadi; fotografije so pa toliko bolj znane in razširjene.